

Wei wu wei

Taoïsme op de daltonschool

Har Linsen en René Berends

Har Linsen is leraar
op daltonschool
De Bundeling in Bunde

Tijdens een ontmoeting op een studiedag van daltonregio Zuid legde Har een verband tussen de door René gebruikte term 'actief nietsdoen' en Taoïsme. Geïnspireerd door het gesprek schreef René een aanzet tot een artikel over Taoïsme en het fenomeen van 'actief nietsdoen'. Hij vroeg mij het 'concreter' te maken.

Taoïsme is een Chinese filosofische en religieuze stroming, waarbij de vraag centraal staat hoe te handelen in het leven. Tao betekent 'de weg'. Taoïsten concentreren zich op het vinden van de levensweg. Kleine kinderen vinden het heerlijk om telkens weer hetzelfde prentenboek voorgelezen te krijgen. Op

de vraag of ik een Taoïst ben, durf ik niet te antwoorden. Wel lees ik al vijftien jaar lang elke dag een korte overpeinzing in het boek '365 dagen Tao' [Deng Ming-Dao, 1994]. Over de tijd lijken de teksten te veranderen: er staat meer of juist minder dan de vorige keer dat ik het las, een enkele keer staat er iets dat me eerder nog niet opgevallen was. Waarschijnlijk ben ik zelf degene die 'haast ongemerkt' aan het veranderen is en geef ik een veranderende betekenis aan wat ik lees. Dit boek spreekt ongetwijfeld het kind in mij aan. Ik [her]lees het elke dag met veel plezier, liefst 's ochtends om een uur of zes, als alles om mij heen nog stil is en mijn hoofd nog leeg.

Taoïstische teksten staan vol paradoxen, die bedoeld zijn om de mens aan te zetten tot denken. Zo'n paradox is de spreuk 'wei wu wei'. Die spreuk lijkt een semantische tegenstelling te bevatten. 'Wu wei' betekent namelijk 'niet doen'; wei wu wei betekent dan: 'doen niet doen': 'handelen door niet te handelen'. 'Wees als de boeg van een boot. Hij doorkleeft

De lege moestuin op De Bunde. Beeld: Team De Bundeling

Aan het werk in de moestuin van de Bunde. Beeld: Team De Bundeling

het water maar laat het ongeschonden achter.” Deze uitspraak kwam ik als kind tegen in een boekje vol Chinese spreuken. Het werd een van mijn levensmotto's, lang voordat ik van Tao hoorde. Je gebruikt de dragende kracht van het water, liefst met de stroom mee en komt zo vooruit zonder schade aan te richten. Mijn ouders dachten anders. Zij vonden dat je iets bereiken kon door hard werken. De rest was ongewenste luiheid die leidde tot verval en chaos. 'Go with the flow' zat niet in hun vocabulaire.

Taoïsten vragen zich af wanneer actief op te treden en wanneer niet te handelen. Het gaat vooral om niet te handelen tegen de aard der dingen in en te handelen zonder gehechtheid aan het resultaat. In de jaren tachtig las ik 'De Tao van Poeh' [Hoff, 1985]. Door dit boek kijk ik met andere ogen naar de werkelijkheid, uitgaande van de vraag: "Is dat zo?" Het uitstellen van een oordeel was geboren. Daar stond ik, als jonge leraar, in een wereld die aaneenhing van over elkaar heen buitelandse oordelen en meningen.

Tao is eeuwig nietdoende en toch is er niets dat het niet doet. Dat klinkt raadselachtig. Het doet namelijk niet en toch alles om een perfecte harmonie

te bewerkstelligen, een harmonie, die voortdurend verandert met een voortdurend wisselend evenwicht. Geen stilstand, maar dynamiek, waarbij men zich realiseert dat alles zijn tegendeel heeft. Niets kan bestaan zonder dat tegendeel. En bovenal is er voor alles de juiste tijd.

Binnen Tao is er een streven naar meesterschap voorhanden dat je vooral bereikt door 'los te laten', door bestaande structuren te parkeren en te observeren wat er zich in de vrijkomende ruimte manifesteert. Dat streven is in het onderwijs een dingetje. Structuren zijn bedacht en ontwikkeling en verandering dienen vooral daarin te passen. Ik bewonder de traditionele vernieuwers, Parkhurst niet in het minst, om hun ogenschijnlijk structuurloze vernieuwingsdrang. Ze omarmden net dat stukje chaos dat door de gevestigde onderwijsorde als grensoverschrijdend werd ervaren.

'Wu wei' wordt vaak geassocieerd met de wijze waarop water vloeit. Er zijn stroompjes die gevolgd kunnen worden. Het is een kwestie om je niet tegen een stroom te verzetten, maar te kiezen uit de vele mogelijke richtingen. Daarbij hoort dat we de gevolgen accepteren. Zo ontstaat er een evenwichtige

situatie en raakt de mens, ongemerkt, in harmonie met zichzelf, met anderen en zijn omgeving. Het lijkt dat water niets doet en geen weerstand biedt, maar het stroomt en kan graniet eroderen.

Op de daltonschool waar ik werk zijn alle leerkrachten gecertificeerde rots- en watertrainers. Elk schooljaar leren ze de kinderen hoe ze als water kunnen zijn en de kracht van water kunnen inzetten om hun eigen ontwikkeling en communicatie met anderen vloeiend te laten verlopen. De momenten dat het even botst zijn de rotsmomenten; de rots staat symbool voor je diepste innerlijke zelf, het deel waarvan je voelt dat het een onverzettelijke kern vormt.

Het niet aflatende zoeken naar balans is zo'n beetje de enige constante die we nog hebben, ook in het onderwijs. Soms heb je een heuse crisis nodig voor je echt durft los te laten. Af en toe het verstand op nul en intuïtief een richting veranderende keuze maken, heeft mij veel gebracht. Je verstand gebruik je vaak achteraf om het gevoel van tijdelijke chaos en verwarring te duiden. Dat uitstellen van een oordeel is een Tao-houding bij uitstek. Er even niets van vinden opent onvermoede deuren.

Taoïsme is niet een filosofie van niets doen, maar van deelnemen aan het leven, de natuur. Verwar wu wei (= niet doen) niet met 'niets doen'. Het gaat erom dingen aan te pakken, die men als taak of levensopdracht ziet, zonder de natuurlijke loop der dingen te forceren. Het betekent geen traagheid, luiheid, laissez-faire of onverschilligheid. 'Doen' heeft hier vooral de betekenis 'overmatig doen', 'ingrijpen' of 'forceren'. 'Wu wei' betekent niets overmatig doen, niets forceren.

Op onze school proberen we een omgeving te creëren, waarin kinderen kunnen groeien. Die visie visualiseren we met vijf vingers van een hand. "Ik mag er zijn" is de eerste vinger. Als we goed naar kinderen kijken en goed naar hun luisteren, wijzen zij ons als het ware de weg. "Wat heb ik nodig" is de logische tweede vinger. Weer een hele simpele, maar vraagt ruimte om te kijken en te luisteren. Maar nemen we nog de tijd om te observeren? Af en toe met een doelgerichte kijkwijzer met voorgeprogrammeerde uitkomsten en meetbare opbrengsten. Ja, dat is er nog wel. Maar echt kijken wat een kind gaat doen als je het tijd en ruimte geeft om zelf te kiezen? Vinger drie zegt: "Ik leer door te doen." Kinderen willen 'sel-luf', actief aan de slag en uitproberen wat werkt. Als het je echt lukt om kinderen op basis van hun innerlijke ontwikkelingsdrang tot leren te brengen, of, beter gezegd, te laten komen, dan is hun gevoel

van competentie authentiek. Onze vierde vinger staat voor "Ik kan het, ik groei!" Dat er dan iets te vieren valt, is het motto van de laatste vinger die de hand compleet maakt: "Het leven is een kunst!"

Een daltonschool kan zich tot doel stellen kinderen op te voeden en op te leiden tot sociale, democratische burgers, die proactief en ondernemend in het leven staan en die vorm zullen gaan geven aan een samenleving, waarbij ze grote sociale en maatschappelijke problemen samen oplossen. En als een schoolteam daarbij het idee heeft dat dit het best gerealiseerd kan worden door kinderen in een veilige omgeving ervaring op te laten doen met al die vaardigheden die ze later in de participatiesamenleving nodig zullen hebben, dan is het zaak om samen in het team koers te houden.

Als het je lukt om de visie in the hearts and minds van alle mensen in en om de school te krijgen, dan volgen de kinderen snel. Zij slaan dan aan het groeien en bloeien. Stel je geeft elk kind elke dag een half uur VKT [vrije keuzetijd] en je stelt daar niet al te veel eisen aan, dus: je mag werken, knutselen, gewoon buiten spelen, of – als je persé wil – aan je taken werken. Wat gaan ze dan doen? Wat gebeurt er? Wat zie je? Inmiddels loopt dit experiment in z'n derde jaar en ik leer er nog steeds een hoop van. Onze kinderen ook, trouwens...

Handelen door niet te handelen lijkt dan een noodzakelijke kwaliteit. Soms moet je dan meebuigen als halmen in een storm, meebewegen met de tijdgeest en de stroom van veranderingen. Misschien moet je zelfs wel eens 'ja' zeggen en 'nee' doen. En dat kan natuurlijk alleen als er op school gewerkt wordt vanuit een basis van vertrouwen en als leraren professionele ruimte krijgen en nemen om samen op koers te blijven.

Het heerlijke van daltononderwijs is dat we het experimenteren omarmen, zonder er 'maar op los te experimenteren.' Ons team voldoet ruimschoots aan de moderne eisen van een professionele leergemeenschap en wie het weet mag 't zeggen. We bewegen mee met de tijdgeest, bijvoorbeeld door te beginnen met het ontwikkelen van een digitaal portfolio, samen met ouders en kinderen. We vertrouwen erop dat 't goed komt, maar weten nog niet helemaal hoe en dat levert een gezonde spanning op. Vertrouwen is ook dat je er min of meer van uit gaat dat wat je nodig hebt als vanzelf op je pad komt en dat ligt wel mooi in lijn met de inzichten uit Tao: alles is er al maar vaak zijn we te druk waardoor we niet meer kunnen zien wat er is.

Bronnen
De literatuurverwijzingen uit de tekst kunnen bij René Berends worden opgevraagd: r.f.berends@saxion.nl.